

регламентах, може бути інтегроване в українську правову практику.

Досвід Польщі як держави, що пройшла через процес інтеграції до Європейського Союзу, є особливо цінним для України. Польська правова термінологія була піддана суттєвому перегляду для відповідності європейським стандартам, зокрема в контексті перекладу європейського законодавства на національну мову. Польща активно використовує співпрацю між мовознавцями та правознавцями для створення офіційних юридичних глосаріїв, що дозволяє уникати термінологічної плутанини. Сучасним правникам нашої держави, слід звернути увагу на польський досвід у створенні спеціалізованих освітніх програм для юристів і перекладачів, орієнтованих на правову термінологію, та розробку багатомовних баз даних.

Отже, запозичення міжнародного досвіду модернізації юридичної термінології сприятиме інтеграції України у світовий правовий простір. Використання електронних баз даних, гармонізація з європейським правом і підготовка спеціалістів у сфері правової термінології є ключовими кроками для досягнення цієї мети, а також реалізація зазначених стратегій сприятиме підвищенню правової визначеності, прозорості законодавства та ефективності правозастосування. Уніфікована й стандартизована термінологія стане важливим чинником інтеграції України у світовий правовий простір і забезпечення конкурентоспроможності національної правової системи. Українська юридична термінологія повинна стати інструментом, що забезпечить прозорість, зрозумілість і ефективність правової системи в сучасних глобалізованих умовах.

Артикуца Наталія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВНИЧОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Знання основ правничої лінгвістики – необхідна складова фахової підготовки правників і важлива передумова набуття ними широкого спектру практичних навичок роботи з офіційними документами різних стилів і жанрів: укладання, редагування, переклад, експертна оцінка тексту, кваліфіковане розв'язання проблем мовно-термінологічного характеру тощо. Ці знання потрібні в усіх сферах сучасної юриспруденції: від законотворчості до різних напрямів правозастосовної та

правоохоронної діяльності. Якщо написання закону – це мистецтво, то чи можна стати законотворцем без глибинного розуміння сутності й можливостей мови у праві? Якщо документ юридичний, то має бути написаний чітко, грамотно, з урахуванням його призначення, чіткої структури змісту, композиційних та жанрово-стильових ознак.

Усвідомлення того, що мовна підготовка правників повинна бути зорієнтована передусім на майбутні фахові потреби, спонукало нас, мовознавців, до розроблення та впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів, що готують юристів в Україні, спеціалізованих мовних дисциплін [1]. З 1998 р. було започатковано читання курсів «Юридична термінологія» [2] та «Мова права» [3] (для бакалаврів), з 2001 р. – «Правнича лінгвістика» [4] (для магістрів), а також опубліковано навчальний посібник з навчально-методичними комплексами цих нових на той час дисциплін [5]. 2022 року розроблено і започатковано лекційний курс «Основи законодавчої лінгвістики» (для слухачів «Української школи законотворчості» Інституту законодавства ВР України), який було взято за основу сертифікатної програми для депутатів та помічників депутатів [6].

2023 року вступний курс «Основи законодавчої лінгвістики» знайшов логічне продовження у розробленому автором практикумі «Законодавча лінгвістика та її застосування у нормотворчій діяльності». Проблематику цього інноваційного практичного курсу складають 12 базових, логічно і послідовно пов'язаних між собою тем:

- Норма закону: класифікація, структура, засоби і прийоми моделювання.
- Законопроект крізь призму вимог законодавчої техніки та законодавчої лінгвістики.
- Назви законів як маркери їх юридико-лінгвістичної та юридико-технічної якості.
- Преамбула закону: призначення, зміст, структура, граматичні та стилістичні особливості.
- Термінологічний апарат проекту нормативно-правового акта: алгоритм формування, критерії добору термінологічних одиниць та їх розташування у словнику.
- Законодавчі дефініції з погляду дотримання / порушення правил побудови та логіки розташування в тексті законопроекту.

– Виклад основної частини та прикінцевих положень законопроекту: структурні та мовностилістичні особливості.

– Текстуальні особливості проектів законів про ратифікацію міжнародних договорів.

– Специфіка написання законопроектів про внесення змін до чинних законодавчих актів.

– Законопроект як об'єкт комплексного редакційного аналізу та експертної оцінки.

– Мовні «девіації» у нормативно-правових текстах як «міни сповільненої дії». Їх руйнівні наслідки для законодавчої та правозастосовної діяльності.

– Лінгвістичні експертизи у законодавчій діяльності.

Методи і форми навчання щодо кожної теми визначаються розробником курсу з урахуванням її специфіки, наявних «болючих» проблем, що потребують першочергової уваги з боку розробників законопроектів через порушення як загальних юридико-лінгвістичних вимог, так і правил укладання кожного різновиду акта. Матеріалом для аналізу слугують нормативно-правові тексти, що потребують корекції, виправлення типових помилок, виявлених під час лінгвістичного моніторингу текстів Бази «Законодавство України» впродовж 2020–2022 рр.

Поява перших кафедр правничої лінгвістики в Україні знаменує новий етап розвитку цього актуального напрямку міждисциплінарної взаємодії правників і мовознавців. Нині почесне місце лідера посідає кафедра правничої лінгвістики в НАВС, оскільки акумулює та координує зусилля науково-педагогічної, мовознавчої та правознавчої спільнот у розвитку нових перспективних напрямків правничої лінгвістики, пошуку конструктивних шляхів вирішення наявних мовно-термінологічних проблем, впровадженні інноваційних форм мовної підготовки правників.

Матеріали програм, тез і статей Всеукраїнської конференції «Українська мова в юриспруденції» за 20 років її успішного проведення засвідчують не лише залучення провідних фахівців у галузі законотворчості, термінознавства, стилістики, юридичного документознавства, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, але й заохочення студентів і курсантів до участі в дослідженнях, апробації та оцінці їх результатів.

За тематичним розмаїттям наукових доповідей та повідомлень учасників конференції можна простежити

еволюцію розвитку правничої лінгвістики в Україні останніх десятиліть. Щиро дякуємо керівництву та організаторам, усім працівникам кафедри за те, що гуртуєте, підтримуєте, спонукаєте науковців і молодь до нових наукових пошуків, до корисних теоретичних і прикладних розробок на теренах правничої лінгвістики. І головне за те, що завдяки самовідданій, системній, багаторічній праці всього вашого колективу у складних умовах сьогодення слугуєте для нас прикладом відданості обраній справі, залишаєтесь своєрідним флагманом, який своїм впевненим рухом уперед надихає науково-педагогічну спільноту на пошук більш досконалих форм і методів підготовки нової генерації правників, здатних сумлінно працювати на ниві юриспруденції та виконувати складні завдання державного рівня.

Науково-теоретичну основу правничої лінгвістики в Україні складають праці вітчизняних науковців та фахівців-практиків, мовознавців і правознавців, що тією чи іншою мірою долучилися до аналізу, дослідження, діагностування мовно-термінологічних проблем юриспруденції. Серед них: Б. М. Ажнюк, Н. В. Артикуца, Д. Х. Баранник, П. М. Балтаджи, М. Я. Брицин, Н. О. Горобець, І. М. Гумовська, О. Л. Доценко, Ю. Є. Зайцев, А. Ю. Іванова, Т. Р. Кияк, А. М. Ришелюк, І. М. Кочан, А. В. Красницька, П. П. Куляс, П. Є. Луньо, І. І. Маруніч, Г. С. Онуфрієнко, О. А. Сербенська, Л. О. Симоненко, Б. Р. Стецюк, Т. С. Подорожна, Л. М. Полнога, Г. П. Проценко, О. А. Сербенська, Г. А. Сергєєва, А. С. Токарська, З. І. Тростюк, Н. С. Трач, К. С. Усачова, І. Б. Усенко, Н. М. Фонтош, О. В. Хоменко, Л. І. Чулінда, О. А. Шаблій, І. Д. Шутак, С. В. Шутенко, С. А. Юлдашева, О. Ф. Юрчук.

Першими найчастіше сигналізують про наявні або нововиявлені мовно-термінологічні «девіації», «дефекти», колізії у законах та інших нормативно-правових текстах правники, оскільки такого роду проблеми ускладнюють правове регулювання суспільних відносин, перешкоджають здійсненню правосуддя тощо.

Проблемним питанням українського законодавства присвячено чимало публікацій, серед авторів яких: О. С. Афанасьєва, А. Ю. Бабій, О. В. Батанов, О. В. Баулін, М. Л. Ванчак, А. В. Гожий, С. П. Головатий, М. В. Грищенко, Н. А. Дубина, А. П. Загнітко, В. О. Зайчук, М. В. Зубрицька, Є. М. Компанець, В. М. Косович, М. В. Костицький, Д. А. Миколаєць, І. І. Онищук, Н. М. Оніщенко, В. Н. Петрина,

Л. В. Прус, А. М. Ришелюк, В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, Л. М. Сіньова, М. Я. Стрипко, М. О. Теплюк, С. С. Чернявський, В. В. Чумак, І. Д. Шутак, С. С. Ющенко, А. Г. Ярема та ін.

Актуальними прикладними проблемами сучасної правничої лінгвістики, на яких насамперед слід зосередити особливу увагу науковців і практиків (за безумовної підтримки з боку держави) задля підвищення якості нормативно-правових актів та всіх інших видів юридичних документів, вважаємо такі:

- постійний лінгвістичний моніторинг актів чинного законодавства України, а також проектів законів та інших нормативно-правових актів;

- виявлення «дефектних» юридичних текстів та їх лінгвістичний аналіз;

- інвентаризація та каталогізація помилок мовно-термінологічного та юридико-технічного характеру в чинному законодавстві та законопроектах;

- упорядкування та уніфікація термінологічного апарату чинного законодавства на рівні термінів, терміносполучень, абрєвіатур;

- укладання глосаріїв (словників) термінів правничої лінгвістики та юридичної техніки;

- розроблення науково обґрунтованих та більш деталізованих методичних рекомендацій щодо мовного оформлення законопроектів;

- запровадження лінгвістичної експертизи законопроектів на стадії їх підготовки до другого читання як обов'язкової складової законодавчого процесу;

- організація на постійній основі системи поглибленої лінгвістичної підготовки та підвищення кваліфікації нормопроектувальників, представників державних структур, мовних експертів, перекладачів офіційних текстів, укладачів юридичних словників різних галузей права та представників громадських організацій, що виступають із законодавчими ініціативами і пропозиціями;

- надання консультативних послуг з питань термінології та культури української офіційної мови;

- підготовка підручників, навчальних посібників, мультимедійних матеріалів з актуальним ілюстративним забезпеченням, алгоритмами дій для вирішення різноманітних проблем та практичними рекомендаціями провідних фахівців.

І останні побажання й застереження. Мова права має невичерпні ресурси (лексико-семантичні, граматичні, стилістичні). Добір мовних засобів та інструментів законодавцем може позитивно та негативно впливати на свідомість і правосвідомість громадян. Тому хочу побажати всім причетним до нормотворення вдумливо й зважено обирати мовний матеріал, вправно застосовувати лінгвістичні засоби для точного і ясного формулювання законодавчої думки, а не як інструмент приховування («прикриття») завідомо несправедливих рішень, що суперечать інтересам суспільства, порушують права людини і громадянина. Закон, щоб бути дієвим, має бути якісним, прозорим і справедливим.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права. *Право України*. 1997. № 12. С. 58-60.
2. Українська юридична термінологія : Програма курсу для студентів юридичних вузів та факультетів / Укл. Н. В. Артикуца. Київ : Правда Ярославичів, 1998. 38 с.
3. Мова права: Програма курсу для студентів юридичних вузів та факультетів / Укл. Н. В. Артикуца. Київ : Правда Ярославичів, 1998. 50 с.
4. Правнича лінгвістика : Навчально-методичний посібник (На допомогу студентам-правникам) / Укл. Н. В. Артикуца. Київ : НаУКМА, 2001. 79 с.
5. Мова права і юридична термінологія : Навчальний посібник / Укл. Н. В. Артикуца. 2-ге вид., змін. і доп. Київ : Стило, 2004. 277 с. (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів).
6. Артикуца Н. В. Курс «Основи законодавчої лінгвістики» та його роль у професійній підготовці українських нормопроектувальників. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 17 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 10-13.